

* * *

W kręgu rodziny epok dawnych – rytmy życia, rytmy codzienności Międzynarodowa Konferencja Naukowa

Instytut Historii i Archiwistyki Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie w 2012 roku wystąpił z inicjatywą zorganizowania cyklu interdyscyplinarnych konferencji naukowych o charakterze historyczno-antropologicznym: *W kręgu rodziny epok dawnych – rytmy życia, rytmy codzienności*. Ich ideą było przedstawienie tytułowych zagadnień w procesie „długiego trwania” oraz zaproszenie do naukowej dyskusji przedstawicieli różnych dziedzin humanistyki. Zagadnienia proponowane do rozważań wiązały się z prowadzonymi od kilku lat w Instytucie Historii i Archiwistyki zajęciami dla studentów poświęconymi *historii rodziny dawnej*, które jako pierwsze tego typu w kraju zostały włączone do oficjalnego nurtu kształcenia. Celem tak pomyślanej konferencji była też promocja nowego kierunku studiów – *antropologii historycznej* – który wpłynął na przemodelowanie formy kształcenia w Instytucie oraz zmienił nasze – a w ślad za tym naszych studentów – postrzeganie historii.

Konferencje odbywały się w cyklu dwuletnim, a do tej pory zorganizowano ich pięć, z udziałem polskich i zagranicznych badaczy, przedstawicieli różnych ośrodków naukowych z Republiki Czeskiej, Litwy, Ukrainy, Białorusi, Turcji, Niemiec i ze Słowacji.

Naszym zamiarem było pogłębienie badań nad problematyką istotnych przemian historycznych i kulturowych, które wyznaczają rytm życia człowieka w obrębie rodziny od chwili narodzin, przez okres dorastania i edukacji, po wiek dojrzały i starość. Tytułowe rytmy codzienności to sekwencje regularnych, typowych czynności, okazji i decyzji. To także swego rodzaju rutyna, zwyczaje oraz zakłócające ten cykl nadzwyczajne wydarzenia – święta, ceremonie, kataklizmy i zbrodnie – ukazane na planie pojedynczego dnia, roku albo całego życia. Badacze zwykle widzą w codzienności nieuświadomiony bieg zdarzeń dziejących się obok nas i wokół nas. Człowiek właściwie nie ma wpływu na ten nieuchwytny i nieuchronny porządek, choć zdarza mu się zaburzać jego rytm poprzez swoje działania. Codzienność, choć często niezauważalna, traktowana jako coś oczywistego i niegodnego uwagi, stawia przed badaczami wiele problemów i zagadnień, które poprzez rozmaite źródła pokazują nam odmienną rzeczywistość, otwierają znaczne możliwości badawcze i poznawcze owych „rytmów codzienności”. Mimo że nie podjęliśmy tego typu badań jako pierwsi, uważamy, że stawianie kolejnych pytań, poszukiwanie nowych odpowiedzi i ich odmienna interpretacja wydają się konieczne i uzasadnione, o czym świadczy wielkie zainteresowanie badaczy z różnych ośrodków proponowaną tematyką konferencji.

Pierwsza konferencja – *Dzieciństwo* – odbyła się w dniach 17–18 października 2012 roku i była swego rodzaju wprowadzeniem do cyklu dyskusji, ale i pierwszym „rytem przejścia”, tak znamionym dla ludzkiego istnienia. Jej celem stała się próba uchwycenia wymiaru świata dziecięcego w kontekście uwarunkowań historycznych, antropologicznych i kulturowych. Zaproszeni do udziału w dyskusji badacze, reprezentujący różne

dziedziny naukowe, skupili się przede wszystkim na sferze emocjonalnej i materialnej dzieciństwa: stosunku do dziecka w rodzinie i poza nią, więzi emocjonalnych, przestrzeni prawnej, społecznej i edukacyjnej, w której funkcjonowało dziecko. W obszarze ich zainteresowań znalazły się również zagadnienia codzienności: pożywienia, higieny, stanu zdrowia, zabaw oraz tradycji i zwyczajów rodzinnych związanych z narodzinami, chrztem, wychowaniem i śmiercią dziecka. Istotna była również kwestia dzieciństwa jako odrębnej kategorii kulturowej – kształtowanie się pojęcia dzieciństwa oraz jego odzwierciedlenie w historii, antropologii, literaturze i sztuce epok dawnych. Owocem konferencji jest publikacja *W kręgu rodziny epok dawnych. Dzieciństwo*, red. B. Popiołek, A. Chłosta-Sikorska, M. Gadocha, Wydawnictwo DIG, Warszawa 2014, ss. 640.

Druga konferencja – *Kobieta i Mężczyzna. Jedna przestrzeń, dwa światy* – została zorganizowana w dniach 15–16 października 2014 roku. Jej celem była chęć pokazania odmienności wspólnego świata kobiety i mężczyzny w systemie zmieniających się warunków kulturowych, historycznych i prawnych. Zainteresowania referentów skoncentrowały się ponownie przede wszystkim na sferze emocjonalnej i materialnej: rolach społecznych pełnionych przez przedstawicieli obojga płci, relacjach rodzinnych i więziach emocjonalnych. Istotą rozważań stała się także kwestia przestrzeni prawnej, społecznej i ekonomicznej, w której funkcjonowali kobieta i mężczyzna na przestrzeni dziejów, z uwzględnieniem determinantów kulturowych. Referaty dotyczyły także zagadnień codzienności: interakcji, tradycji, zwyczajów rodzinnych związanych z funkcjonowaniem we wspólnej przestrzeni, kwestii kobiecej i męskiej duchowości, a także odzwierciedlenia tych zagadnień w historii, antropologii, literaturze i sztuce. Podkreślano fakt, że na przestrzeni dziejów to mężczyźni mieli prawa i władzę. Tym samym to oni wyznacжали reguły rządzące życiem publicznym i prywatnym. Mieli wpływ na rynek pracy, a tym samym na dystrybucję dóbr. Kobiety zyskały dostęp do tego świata dość późno i dopiero wtedy, kiedy same o niego zawalczyły. To jednak nigdy nie wykluczało kobiet z udziału w przestrzeni męskiego świata i odwrotnie. Efektem konferencji jest monografia wieloautorska *Kobieta i mężczyzna. Jedna przestrzeń – dwa światy*, red. B. Popiołek, A. Chłosta-Sikorska, M. Gadocha, Wydawnictwo DiG, Warszawa 2015, ss. 728.

Trzecia konferencja odbyła się w Krakowie w dniach 12–13 października 2016 roku. Jej celem była próba zbadania przestrzeni szeroko rozumianego domu i dziejących się w jego obrębie przemian, ich dynamiki i charakteru. Dom można traktować jako przestrzeń codzienną i prywatną, strzeżoną przed obcymi. To także obszar zwyczajny, w którym każdy fragment jest znany i zagospodarowany, a jednocześnie „uświęcony” powtarzalnymi czynnościami. Zainteresowania badaczy koncentrowały się przede wszystkim na domu jako na wspólnocie rodzinnej oraz na miejscu, w którym odbywały się różnorakie czynności, zarówno te codzienne, jak i te świąteczne. Istotą rozważań była także kwestia związana ze standardem życia ludzi pochodzących z różnych epok i należących do różnych grup społecznych. Interesująca okazała się dyskusja, w której pojawiały się różnorakie odniesienia do dnia codziennego i świątecznego czy swobodnego tabu domowej przestrzeni. Zwracano także uwagę na kwestie wykonywanej pracy oraz formy spędzania czasu wolnego – ceremoniałów rodzinnych i zabaw – w kontekście zmian, jakie zachodziły w poszczególnych epokach. Człowiek dostrzega zmienność

i wieloaspektowość rytmów życia, zauważa, że wszystko ma swój czas, zaś celebrowanie oddziela jeden okres od drugiego. Efektem konferencji są dwie publikacje: *Dom – codzienność i święto. Ceremonie i tradycje rodzinne*, red. B. Popiołek, A. Chłosta-Sikorska, M. Gadocha, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, Kraków 2018, ss. 336 oraz *Dom – codzienność i święto. Przestrzeń domowa – ludzie i rzeczy*, red. B. Popiołek, A. Chłosta-Sikorska, M. Gadocha, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, Kraków 2018, ss. 255.

Czwarta konferencja została zorganizowana w dniach 17–18 października 2018 roku. Jej tematem przewodnim była próba zbadania problematyki szeroko rozumianej przemocy, której człowiek doświadczał w domu i poza nim. W dyskusji skupiono się na poszukiwaniu odpowiedzi na pytania o przyczyny, zakres, formy i skutki tego zjawiska społecznego, które towarzyszy ludzkości od początku istnienia instytucji rodziny. Referenci spojrzeli na powyższe kwestie nie tylko przez kontekst historyczny, antropologiczny czy kulturowo-obyczajowy, ale także przez istniejące w różnych epokach przepisy prawa dopuszczające i kontestujące przemoc oraz zakazujące jej stosowania. Zwracali również uwagę na omawiane zagadnienia poprzez ofiary agresji i jej sprawców. Interesowały ich kwestie związane z akceptowalnością przemocy przez społeczeństwo, które wykształciło patriarchalny model rodziny, oczekujący od mężczyzny „silnej ręki” i stanowczości, i to on – w powszechnym mniemaniu – najczęściej był sprawcą przemocy. Dowodzą jednak, że i kobiety nie rzadziej sięgały po przemoc jako formę wzajemnych relacji codziennych. Dostrzeżono również zmianę społecznego podejścia do oceny stosowania przemocy w rodzinie i wpływu na ten proces, jaki miało upowszechnienie praw człowieka. Wygłoszone referaty zostały zebrane w publikacji *W kręgu rodziny epok dawnych – przemoc*, red. B. Popiołek, A. Chłosta-Sikorska, M. Gadocha, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, Kraków 2020, ss. 332.

Piąta konferencja odbyła się w dniach 2–3 grudnia 2020 roku. Założyliśmy, że celem tego spotkania będzie próba zbadania problematyki śmierci, jej nieuchronności i nieodwołalności oraz wpływu na relacje w obrębie rodziny. Chcieliśmy popatrzeć na śmierć przez pryzmat ceremoniałów świeckich i religijnych związanych z pochówkiem. W dyskusji skupiliśmy się na poszukiwaniu odpowiedzi na pytania o przyczyny i skutki śmierci osób pochodzących z różnych środowisk i różnych epok historycznych. Dyskutowaliśmy o emocjach i formach ich wyrażania w sytuacji nieodwracalnych wydarzeń. Istotne były dla nas także zauważenie zjawiska śmierci masowej w różnych okolicznościach historycznych i związany z nią rozwój tanatoturystyki. Odwiedzanie cmentarzy czy pomników jest częścią naszego życia właściwie od samego początku. Badacze zwracali uwagę na postrzeganie śmierci zgodne z koncepcją posthumanistyki, która nazywa to zjawiska w sposób łagodniejszy, mówiąc o „końcu”. Często także śmierć traktowana jest jako zjawisko nieakceptowane, co prowadzi do zaprzeczania jej istnienia, a tym samym pozbawiania znaczenia. Powoduje to – jak podkreślali niektórzy badacze – dehumanizację nie tylko ludzkiej śmierci, ale i życia. Zebrani zastanawiali się także nad edukacją poświęconą śmierci – zgodnie przyznano, że jest ona bardzo potrzebna, gdyż przyczynia się do budowania postawy świadomego i odpowiedzialnego przeżywania śmierci – własnej, ale także cudzej, i to nie zależnie od tego, jak dana osoba była nam bliska.

Ze względu na pandemię COVID-19 konferencja odbyła się online, co jednak nie przeszkodziło w prowadzeniu ożywionych dyskusji. Obecnie pracujemy nad przygotowaniem ostatniej monografii z cyklu, zatytułowanej *W kręgu rodziny epok dawnych – rytmy życia, rytmy codzienności: śmierć*.

Konferencja o rodzinie dawnej połączyła grono badaczy, którzy są z nami od samego początku, co pozwala sądzić, że podejmowane przez nas zagadnienia cieszą się ogromnym powodzeniem i zainteresowaniem. Ważne dla nas jako organizatorów było finansowe wsparcie władz Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie i miasta – przez Gminę Miejską Kraków – oraz naszych interesariuszy zewnętrznych: Muzeum Narodowego i Cechu Rzemiosł Spożywczych. Żałować tylko należy, że ostatnie spotkanie nie mogło się odbyć w formie stacjonarnej, co umożliwiłoby – podobnie jak dotąd – przeniesienie naszych dyskusji poza sale obrad. Każda z konferencji zgromadziła wielu słuchaczy – gości z polskich i zagranicznych ośrodków naukowych oraz studentów i nauczycieli. Udział studentów był dla nas szczególnie ważny, gdyż w Instytucie Historii i Archiwistyki realizowaliśmy wówczas kierunek *antropologia historyczna*, którego absolwenci do dzisiaj wspominają swoje studia jako owocną przygodę i eksperyment naukowy. Cieszył nas także udział nauczycieli, dla których – w ramach konferencji – organizowaliśmy wykłady i warsztaty badawcze, by ukazać inne oblicze historii i zaproponować nowatorskie formy uczenia o historii z odniesieniem do antropologii historycznej, historii społecznej czy historii codzienności.

Bożena Popiołek
Agnieszka Chłosta-Sikorska
Marcin Gadocha